

Julian Wojtkowski

Kustosz warmiński - Tomasz Werner z Braniewa (†1498) i jego księgozbiór

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 355-375

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KUSTOSZ WARMIŃSKI—TOMASZ WERNER Z BRANIEWA († 1498) I JEGO KSIĘGOZBIÓR

Tomasz Werner urodził się w Braniewie jako jedno z siedmiorga dzieci burmistrza, a w latach 1430 — 1432 również biskupiego wójta w Braniewie, tego samego imienia i nazwiska. Matką jego była Katarzyna z domu Trunzmann, córka Mikołaja i Barbary. Data urodzenia nie jest znana ¹⁾.

Pierwszej wiadomości o Tomaszu Wernerze dostarcza notatka wykonana przezeń odręcznie w roku 1446, a opublikowana przez polskich uczonych w roku 1914 ²⁾, przytoczona przez Józefa Kolberga w dwa lata później ³⁾. Notatka znajduje się w rękopisie Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali C. 655 zawierającym algoryzm Jana de Sacrobosco, rachunki, retorykę itp. Oznajmia, że „Roku Bożego 1446 skończona została ta księga rękami Tomasza Wenera czytane w Braniewie przez wielebnego towarzysza Mikołaja Meysenera. I jest skończone w piątek po niedzieli „Laetare” (1 IV) wieczorem jakby o godzinie siódmej” ⁴⁾. Skoro w tym roku Tomasz Werner uczył się w rodzinnym mieście, przygotowując się do studiów uniwersyteckich, można przyjąć wiek jego na lat kilkanaście, a konsekwentnie w przybliżeniu oznaczyć datę urodzenia na rok mniej więcej 1430.

Nauka przygotowawcza w rodzinnym mieście została wkrótce ukończona i z początkiem letniego semestru 1448 roku, za rektoratu Jana Beitruchesa z Marburga, został Tomasz Werner immatrykulowany przez Uniwersytet Lipski w nacji polskiej ⁵⁾. Już

¹⁾ [Franz Hipler], *Meister Thomas Werner, Domcustos von Ermland und Professor der Theologie in Leipzig*, Pastoralblatt für die Diöcese Ermland, 1885, Bd. XVII, s. 52 i 58 (dalej skrót Pbl). Uwaga: autorstwo artykułu zostało przypisane ks. Franciszkowi Hiplerowi na podstawie *Chronik des Vereins* w „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands”, 1884 — 1886, Bd. VIII, s. 647 (dalej skrót ZGAE). Hermann Freytag, *Die Beziehungen der Universität Leipzig zu Preussen von ihrer Begründung bis zur Reformation*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1902, Bd. XLIV, s. 56.

²⁾ E. Barwiński, L. Birkenmajer, J. Łoś, *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności*, Kraków 1914.

³⁾ J. Kolberg, *Bücher aus ermländischen Bibliotheken in Schweden*, ZGAE, 1916, Bd. XIX, s. 501.

⁴⁾ „Anno dei 1446 finitus est iste liber per manus thome weneri lectum in Brunsberg a venerabili socio nicolao meysener. Et est finitum feria sexta post dominicam letare de sero quasi hora septima”. ZGAE, 1916, Bd. XIX, s. 501.

⁵⁾ M. Perlbach, *Prussia scholastica. Die Ost und West-Preussen auf den mittelalterlichen Universitäten*. Braunsberg 1895, s. 86, 177, 261; I. Collijn, *Libri Thomae Weneri Lipsiensis quondam professoris, qui nunc Upsaliae*

w roku 1450 uzyskał stopień bakalarza filozofii ⁶⁾). Trzy lata później Tomasz Werner stracił ojca, a matka około roku 1453 zawarła ponowny związek małżeński z Benedyktem von der Schonenwese ⁷⁾). W roku 1454 ukoronował swe studia zdobywając tytuł magistra na wydziale filozoficznym, z którym miał pozostać związany przez dalszych 31 lat, niezależnie od równoczesnych studiów na wydziale teologicznym ⁸⁾).

Rada miejska Braniewa, w składzie: burmistrz Mateusz Vochs i rajcy Rotcher Rudingern oraz Jan Reberge, w dniu 29 XII 1458 wysłała Tomaszowi Wernerowi dwie księgi zanotowując tytuły: *Lectura novella, de regulis iuris* Jana Calderina i *De eventibus utriusque fortunae* Franciszka Petraraki. Piecza, jaką były książki otaczane przez magistrat, wyraża się w pobraniu wysokiej kaucji i odnotowaniu w aktach zarówno stanu zachowania, jak i poszczególnych części, a także kolofonów wysyłanych kodeksów ⁹⁾).

W semestrze letnim roku 1460 uzyskał Tomasz Werner najniższy stopień teologiczny (tytuł „kursora”) i po raz pierwszy występuje w źródłach jako wykładowca na wydziale filozoficznym (semestr zimowy) ¹⁰⁾. Od tegoż roku był członkiem Kolegium Mniejszego w Lipsku. Rok później piastował po raz pierwszy godność dziekana wydziału filozoficznego. W semestrze zimowym 1464 roku został rektorem uniwersytetu w Lipsku ¹¹⁾. Półtora roku przedtem, w semestrze letnim 1463, zdobył następny stopień teologiczny: „sentencjariusza” ¹²⁾).

Tomasz Werner był człowiekiem zamożnym. Posiadał w Braniewie 48,5 morgi gruntu, o czym świadczą zapiski w rejestrze czynszów Braniewa ¹³⁾. Stan jego posiadania pomnożony został otrzymanym w roku 1469 spadkiem po ciotce Elżbiecie z Trunzmannów Osenbrock ¹⁴⁾. Chyba nie przypadkiem od roku następnego zaznacza się rozrost księgozbioru wernerowskiego, wykazany przez Izaaka Collijna na inkunabułach należących obecnie do biblioteki uniwersytetu w Uppsali ¹⁵⁾. Odziedziczona fortuna wyzwoliła w pełni

in Bibliotheca Universitatis adservantur, [W]: Universitati Lipsiensi saecularia quinta diebus XXVIII—XXX mensis Julii A.D. MCMIX celebranti gratulantur Universitatis Upsaliensis Rector et Senatus, Upsaliae MCMIX, s. 9—62; por. s. 13. Cytuję: „Collijn” z podaniem strony (s.), lub numeru marginesowego zestawienia wernerianów upsalskich (nr); por.: Freytag, s. 56.

⁶⁾ Perlbach, s. 86 i 178; Freytag, s. 56.

⁷⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 52.

⁸⁾ Collijn, s. 13; Por.: Perlbach, s. 86; Freytag, s. 56.

⁹⁾ F. Hipler, *Analecta Warmiensa, Studien zur Geschichte der ermländischen Archive und Bibliotheken*, ZGAE, 1870—1874, Bd. V, s. 381 n.; Collijn, s. 21.

¹⁰⁾ Perlbach, s. 86; Freytag, s. 57.

¹¹⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53; Perlbach, s. 86; Freytag, s. 57; Collijn, s. 13.

¹²⁾ Perlbach, s. 86; Freytag, s. 57.

¹³⁾ F. Buchholz, *Zwei Zinsregister der Altstadt Braunsberg aus den Jahren 1462 und 1463*, ZGAE, 1942, Bd. XXVII, s. 311—337, zwłaszcza s. 320 i przypis.

¹⁴⁾ Pbl, Bd. XVII, 1885, s. 53.

¹⁵⁾ J. Collijn, *Katalog der Inkunabeln der Königlichen Universitäts-Bibliothek zu Uppsala*, Uppsala [Leipzig] 1907, wykaz proveniencji pod hasłem „Werner”.

instynkty bibliofila, a może w jakiejś mierze przyczyniła się do przyjęcia na członka Kolegium Większego w roku 1471¹⁶⁾.

W semestrze zimowym 1474 roku Tomasz Werner wygłosił obficie usianą cytatami z Pisma św., Ojców Kościoła i autorów klasycznych „rekomendację” w związku z objęciem urzędu rektora uniwersytetu przez Jana Kleinego. Nawiązując do Księgi Przysłów XXVIII, 1 „Ucieka bezbożny, choć go nikt nie goni, ale sprawiedliwy jak lew śmiały, bez bojaźni będzie”, pouczał młodszego o 10 lat kadencją koleżę, że „prawidłowo wybrani do sądenia innych przełożeni i rektorzy winni trójako w sądeniu postępować na sposób lwa, który jest królem wszystkich zwierząt. jak mówi Izydor w XII Księdze Etymologii. Winni bowiem rektorzy niekiedy mocno ryczeć przez twarde upominanie, a niekiedy słodko drzemać delikatnie udając, że nie widzą, niekiedy zaś ostro uderzać słusznie wymierzając kary”¹⁷⁾. Już w dwa lata później, 20 czerwca 1476 roku, Tomasz Werner występuje w historii po raz pierwszy jako kanonik i prałat-kustosz warmińskiej kapituły katedralnej we Fromborku¹⁸⁾. W tym charakterze brał udział w opracowaniu nowych statutów kapitulnych, nadanych przez biskupa Mikołaja Tüngena¹⁹⁾.

Wysokie stanowisko kościelne w macierzystej diecezji zadecydowało o wciągnięciu Tomasza Wenera do funkcji dyplomatycznych. I tak 30 IX 1476 roku wchodził w skład 12-osobowej delegacji kapitulnej przy zawieraniu układu o wzajemnej obronie między biskupem warmińskim Mikołajem Tüngenem a Zakonem Krzyżackim²⁰⁾. Kilka miesięcy potem obarczony został jeszcze znaczniejszą misją dyplomatyczną posłując do króla węgierskiego Macieja Korwina. by wraz z wysłannikami Zakonu zawrzeć z pełnomocnikami węgierskimi trójstronny pakt obronny w dniu 13 II 1477 w Strzegomiu koło Świd-

¹⁶⁾ Pbl. Bd. XVII, 1885, s. 53; Perlbach, s. 86; Freytag, s. 57; Collijn, s. 13.

¹⁷⁾ „*Debent tamen praelati et rectores per electionem rite vocati ad alios iudicandum more leonis, qui est rex et princeps omnium bestiarum, ut dicit ysidorus 12. libro ethicorum [Isid. etym. XII, 2, 3], triformiter in iudicando se habere. Debent enim rectores interdum fortiter rugire per diram increpationem. Et debent interdum dulciter dormire per pyam dissimulationem, debent interdum acriter ferire per dignam punitionem...*”. G. Buchwald, T. Herrle, *Redeakte bei Erwerbung der akademischen Grade an der Universität Leipzig im 15. Jahrhundert*, [W:] *Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der sächsischen Akademie der Wissenschaften*, t. 36, V, Leipzig 1921, s. 80; Brachvogel, *Kleine Beiträge zur Geschichte der erml. Bischöfe, des erml. Domkapitels und der erml. Archive und Bibliotheken*, ZGAE, 1923, Bd. XXI, s. 161 n. podaje tekst skrócony. Por. także: Brieger, *Die theologische Promotionen auf der Universität Leipzig 1428 — 1539*, Leipzig 1890, s. 71 b.

¹⁸⁾ Eichhorn, *Die Prälaten des ermländischen Domkapitels*, ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 535; Pbl. 1885, Ed. XVII, s. 53; Freytag, s. 58; Collijn, s. 13.

¹⁹⁾ F. Hipler, *Spicilegium Copernicanum*, Braunsberg 1873, s. 246. W nocie 1 na tejsze stronie wyznacza terminus a quo powstania statutów na 4 VI 1485, gdyż w tym dniu został kanonikiem A. T. von Kletz, wyliczony w statutach. *Terminus ad quem* stanowi data śmierci Biskupa Mikołaja Tüngena 14 II 1489 r. Por.: Freytag, s. 58.

²⁰⁾ H. Schmauch, *Der Kampf zwischen dem ermländischen Bischof Nikolaus Tüngen und Polen oder der Pfaffenkrieg (1467 — 1479)*, ZGAE, 1935, Bd. XXV, s. 132; w skład delegacji wchodził: prepozyt Henoch von Kobelau, dziekan Chrystian Tapiau, kustosz Tomasz Werner, kanonicy: Jan Zanauw, Leonard v. Loyden, Klemens Suwerweescher, Zachariasz Tapiau, Maciej Launau, Marcin Achtsnicht.

nicy²¹⁾. Układ strzegomski został ratyfikowany w dniu 12 III 1477 roku²²⁾.

Raz jeszcze Tomasz Werner wykazał swój talent dyplomatyczny po 5 maja 1477 roku, gdy skutecznie pośrednicząc wraz z prepozytem Henochem von Kobelau między delegacją duchowieństwa elbląskiego a biskupem Mikołajem Tüngenem wystarał się o odroczenie terminu homagium aż do Zesłania Ducha Świętego w roku 1478, by elblążanie mogli zasięgnąć rady króla polskiego²³⁾.

Jeszcze w lutym 1478 roku przebywał Tomasz Werner we Fromborku. W tymże roku zakończył w Olsztynie pisanie rejestru do dzieła kardynała Bessariana, *Defensorium Platonis contra Aristotelem*, Rzym 1469. Trudno powiedzieć, czy przyjechał ponownie po kilku miesiącach pracy profesorskiej w Lipsku, czy też na okres największych trudności trwał przy biskupie Mikołaju Tüngenie, którego był zwolennikiem. Nie zmienia to faktu, że Tomasz Werner przebywał w diecezji tylko okresowo, podczas gdy zasadniczym terenem jego działalności był uniwersytet lipski²⁴⁾.

W roku 1479, w którym biskup Mikołaj Tüngen pojednał się na sejmie w Piotrkowie z królem polskim Kazimierzem Jagiellończykiem i został przezeń uznany biskupem warmińskim, Tomasz Werner w semestrze letnim uzyskał trzeci stopień teologiczny: „licencjata”²⁵⁾ i w semestrze zimowym objął na uniwersytecie w Lipsku po raz wtóry urząd dziekana wydziału filozoficznego²⁶⁾.

Za jego kadencji został założony w 1480 roku katalog ksiązek wydziału filozoficznego, obejmujący inwentarz zbiorów i akcesję. W części dotyczącej nabytków odnotowano pozycje z czasów dziekanatu Tomasza Wernera. Każdy z tych tomów nosił adnotacje, dokonane ręką dziekana. Zarówno oprawa, jak całe wykończenie wewnętrzne były takie same jak w kodeksach, stanowiących jego własność prywatną²⁷⁾.

²¹⁾ Tamże, s. 133 — 134. Przedstawicielami królewskimi byli Gabriel Rangoni i Jerzy v. Stein. Wielki mistrz Henryk von Richtenberg wydelegował biskupa sambijskiego Jana i komtura ostródzkiego Marcina Truchsesa, swego przwzszego następcę. Uwaga: ZGAE, 1858 — 60, Bd. I, s. 165 i Pbl. 1885, Bd. XVII, s. 53 podają Gran jako miejsce zawarcia paktu. Por. również Freytag, s. 53

²²⁾ Tamże, s. 134 — 135. Dokument ratyfikacyjny wystawy biskupa warmińskiego nosi datę 11 II 1477. Dokument ratyfikacyjny wystawy krzyżackiej nosi imię wielkiego mistrza Henryka von Richtenberga, mimo iż tenże umarł już 20 II 1477 r.

²³⁾ Tamże, s. 140 — 141.

²⁴⁾ Pbl. 1885, Bd. XVII, s. 53; ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 535; Eichhorn stwierdza obecność Tomasza Wernera w dokumentach z lutego 1478, 1488 i 1489 oraz z lipca i sierpnia 1495 i z sierpnia 1496; podczas gdy w wykazach prałatów z lat: 1483, 1486 i 1494 został pominięty, Collijn, s. 27.

²⁵⁾ Freytag, s. 57.

²⁶⁾ Perlbach, s. 86; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53; Freytag, s. 57; Collijn, s. 13. Poza rektoratem i dwukrotnym dziekanatem spełniał Tomasz Werner szereg niższych funkcji na uniwersytecie w Lipsku: *Taxator* — semestr letni 1463, 1479; *Claviger* — semestr zimowy 1463, 1468, 1480; *Executor statutorum* — semestr letni 1464, 1479; *Examinator* — semestr letni 1464, zimowy 1469, 1470, letni 1471, zimowy 1471, 1478, letni 1479, zimowy 1481; *Promotor* — semestr zimowy 1467, letni i zimowy 1469, letni 1471 i 1472, zimowy 1474, letni i zimowy 1481. Por.: Freytag, s. 57; por.: Perlbach, s. 86.

²⁷⁾ Collijn, s. 28, s. 29: „*Registrum librorum facultatis artium studij Lipsiensis. Anno domini Millesimo quadringentesimo Octuagesimo, Sub decanatu magistri Thome Werneri de Brunssbergk, libri facultatis arcium studij Lipczensis Registrati et ordinati fuerunt In liberaria facultatis et In armaria*

Dnia 11 marca 1483 roku pracując nadal w ramach wydziału filozoficznego uzyskał Tomasz Werner stopień doktora teologii²⁸). Z początkiem roku 1485 znów przebywał na Warmii zakładając w rodowej kaplicy, przylegającej od południa do wieży kościoła parafialnego w Braniewie, pierwsze na Warmii i jedno z pierwszych w ogóle bractwo różańcowe²⁹). W tym celu dnia 8 I 1485 roku wyjednał u bawiącego w swej rezydencji w Lidzbarku Warmińskim biskupa Mikołaja Tüngena odpowiedni dokument, wystawiony w obecności kanonika-subdiakona dobromiejskiego Szymona Schulendorffa, kapłana biskupiego, Pawła Klementisa, i notariusza biskupiego, Baltazara Stockfische³⁰). Do kaplicy brackiej sprawił Tomasz Werner nowy poliptyk Matki Boskiej Różańcowej. W scenie centralnej przedstawiającej Madonnę z Dzieciątkiem, stojącą na półksiężycu, widniał fundator i matka fundatora w pozycji klęczącej, w modlitwie³¹).

Przebywając na Warmii Tomasz Werner uregulował dnia 22 II 1485 stary dług, zwracając magistratowi braniewskiemu przez Sandera von Loyden wypożyczone 27 lat wcześniej księgi³²).

Po czterech latach dalszej pracy wykładowej na uniwersytecie lipskim (od semestru letniego 1486 roku już stale na wydziale teologicznym)³³) Tomasz Werner znów z całą pewnością przebywał na Warmii w pierwszych miesiącach 1489 roku. Najpierw w dniu 30 stycznia ufundował beneficja wikariuszowskie dla dwu kapłanów lub kleryków pochodzących z Braniewa. Ze wzmianki dotyczącej zarządu tymi beneficjami przez fundatora i jego matkę, a po ich śmierci przez starszyznę bracką i rajców, wynika, iż matka w owych latach jeszcze żyła. Dekret erekcyjny wydał biskup Mikołaj Tüngen w zamku lidzbarskim dnia 30 I 1489 roku w obecności fundatora oraz dziekana kapituły katedralnej, Chrystiana Tapiaua, i prepozyta kolegiaty dobromiejskiej, Baltazara Stockfische³⁴). Dokument erekcyjny przewidywał, że zatargi między wikariuszami a proboszczem braniewskim będzie rozstrzygał sam fundator, po jego śmierci zaś wystawca: biskup Mikołaj Tüngen i jego następcy. Była to tylko utarta formuła, tegoż bowiem dnia biskup Mikołaj podpisał testament,

eiusdem Iuxta modum et ordinem subscriptum....

1480. *Libri facultatis empti noviter. Sub decanatu magistri Thome Weneri de Brunssbergk.*

Anno domini 1480 sub decanatu Thome Weneri Accedente concessu seniorum de consilio facultatis subscripti libri Empti fuerunt, illuminati et ligati pro communi utilitate Magistrorum....

²⁸) Perlbach, s. 86; Collijn, s. 13; por. Freytag, s. 57.

²⁹) G. Matern, *Die kirchliche Bruderschaften in der Diözese Ermland*, Braunsberg 1920, s. 61. Tamże i na stronie następnej domysł wpływu Marka von Weida O. P., również profesora w Lipsku, propagatora różańca św.

³⁰) Die Errichtung der Rosenkranzbruderschaft in der Pfarrkirche zu Braunsberg am 8 Januar 1485, Pbl, 1878, Bd. X, s. 77—80; por.: Collijn, s. 13.

³¹) Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 52. A. Bötticher, *Die Bau-und Kunstdenkmäler der Provinz Preussen*, Königsberg 1894, Heft IV. *Das Ermland*, s. 51 n. Dittlich, *Böttichers Inventarisaton der Bau-und Kunstdenkmäler Ermlands*, ZGAE, 1894—97, Bd. XI, s. 278 n.; Collijn, s. 13 n. i reprodukcja po s. 8; Matern, s. 62, przypis 3—4.

³²) ZGAE, 1870—1874, Bd. V, s. 382; Collijn, s. 21.

³³) Freytag, s. 57. Na tymże wydziale spełniał Werner rolę *Prezentatora* przy promocjach w semestrach: zimowym 1485, letnim 1487 i 1493, zimowym 1497 i letnim 1498. [Tamże].

³⁴) ZGAE, 1864—66, Bd. III, s. 536; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 59, 53; ZGAE, 1894—1897, Bd. XI, s. 287; Collijn, s. Matern, s. 63.

nazajutrz upoważnił Baltazara Stockfische do przedstawienia papieżowi rezygnacji z diecezji, a dwa tygodnie później, w dniu 14 II 1489, umarł³⁵⁾.

Kapituła warmińska pogrzebawszy we Fromborku ciało zmarłego biskupa dnia 17 II 1489 roku, przystąpiła zgodnie ze swoimi uprawnieniami do wyboru nowego biskupa. Wśród czterech prałatów, jako jeden z trzynastu kanoników wyborców (9 obecnych na wyborach kanoników nie było prałatami), Tomasz Werner, kustosz warmiński, po raz pierwszy zapewne i jedyny w życiu w dniu 19 II 1489 wybrał biskupa warmińskiego. Grono kapitułne w dowód zaufania obdarzyło go obok prepozyta Henocha von Kobelau i kanonika Wenera Medericha urzędem skrutatora, czyli odbierającego głosy. Najpierw wszyscy trzej skrutatorzy w pomieszczeniu przyległym do kapitułarza oddali swe głosy każdy osobno wobec dwu pozostałych. Wszystkie padły na kanonika Łukasza Waczenrode. Kolejno przyjmowane głosy innych członków kapituły padły również na tego samego kandydata. Wybór więc został przyjęty i ogłoszony³⁶⁾.

Ponowna obecność Tomasza Wenera przypada na sierpień 1495 r.³⁷⁾. Następna 12 II 1496 roku, gdy wspólnie z dziekanem Chrystianem Tapiuem znajdował się w otoczeniu biskupa Łukasza Waczenrode, przyjmującego w zamku lidzbarskim poselstwo wielkiego mistrza. Wyśłannik, kanonik sambijski, dr Michał Sculteti, w towarzystwie notariusza wielkiego mistrza, M. Alberta Spirawa, zażądał od biskupa Łukasza Waczenrode zdjęcia cenzur (interdykt, potem nieprawidłowość i klątwa) nałożonych w zatargu z Zakonem z powodu nadużyć w kaplicy pod Krzyżborkiem (Kreuzburg), popełnionych przez komtura pokarmińskiego (Brandenburg), następnie wezwał biskupa do uszanowania przywilejów Zakonu. Po odpowiedzi odmownej zawezwał biskupa wraz z prałatem kustoszem Tomaszem Wenerem i prałatem dziekanem Chrystianem Tapiuem do stawienia się przed sędzią delegowanym, dziekanem kapituły sambijskiej, Jerzym Tapiuem, w ciągu 40 dni. Obu wymienionych zaś prałatów ponadto wezwał na 24 I 1496 do Królewca celem oficjalnego wglądu w otrzymane świeżo dokumenty potwierdzające przywileje krzyżackie. Do podróży królewieckiej Tomasza Wenera jednak nie doszło³⁸⁾. Natomiast w tymże roku Werner wziął w zastaw od wielkiego mistrza Hansa von Tiefen wieś Żelazna Góra, położoną w rejonie Bałgi³⁹⁾.

W sierpniu tegoż roku Tomasz Werner znowu (albo też jeszcze) przebywał na Warmii^{39a)}. Był to już zapewne ostatni pobyt w die-

³⁵⁾ Eichhorn, *Geschichte der ermländischen Bischofswahlen, mit möglicher Berücksichtigung der ihnen zum Grunde gelegenen Rechtsverhältnisse, zugleich eine chronologische Grundlage für die Geschichte der Bischöfe Ermlands*, ZGAE, 1858 — 60, Bd. I, s. 169 n.

³⁶⁾ ZGAE, 1858 — 60, Bd. I, s. 170 — 171; w wyborach brali udział: prepozyt Henoch von Kobelau, dziekan Chrystian Tapiu, kustosz Tomasz Werner, kantor Tomasz Kynast, kanonicy: Werner Mederich, Jan Czanow, Leonard von Leyden, Zachariasz Tapiu, Marcin Achtsnicht, Maciej von Launau, Elias von Darethen, Andrzej von Kletz, Mikołaj Krapitz.

³⁷⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.

³⁸⁾ A. Thiel, *Das Verhältnis des Bischof Lucas Watzelrode zum Deutschen Orden*, ZGAE, 1858 — 1860, Bd. I, s. 261, 258, 259; por.: Freytag, s. 58.

³⁹⁾ Freytag, s. 58.

^{39a)} Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.

ceży, skoro kilka tygodni później w dniu 7 X 1496 kapituła powzięła na jego wniosek uchwałę, że pod nieobecność, a także po śmierci Tomasza Wenera kurię jego we Fromborku będzie zamieszkiwał kanonik Baltazar Stockfish⁴⁰).

W dniu 2 stycznia 1498 roku Tomasz Werner spisał w swej izbie w Collegium Maius studium lipskiego ostatnią wolę⁴¹). Pełnoprawnymi wykonawcami ustanowił dwunastu swych przyjaciół, z wyjątkiem jednego także ziomków, wyznaczając im również udział w spadku⁴²).

Szczodre jałmużny przeznaczył klasztorowi dominikanów w Lipsku, który obrał na miejsce wiecznego spoczynku, następnie klasztorowi franciszkanów, farze lipskiej pod wezwaniem św. Mikołaja, kościołowi św. Tomasza w Lipsku, przytułkom św. Jerzego i św. Jana za murami i klasztorowi żeńskiemu za bramą miejską. Wszystkich obdarzonych zobowiązywał do modlitwy lub do odprawienia określonej liczby Mszy św. za duszę swoją, swych rodziców, braci, sióstr, bliższych przyjaciół. Umiłowanie różańca św., któremu dał wyraz zakładając bractwo w Braniewie, przejawiało się w zaleceniu, by ubodzy z przytułków odmówili za niego różaniec⁴³).

Na Warmii obdarzył jałmużnami pieniężnymi przytułki Ducha Św. i św. Jerzego we Fromborku oraz św. Jerzego i św. Andrzeja w Braniewie, dodając po jednym zwykłym łóżku⁴⁴). Kościół farny św. Katarzyny w Braniewie, jak i tamtejsza kaplica Trójcy Świętej na nowym mieście i kaplica św. Jana za murami miejskimi otrzymały legaty pieniężne z obowiązkiem odprawienia Mszy św. i modłów. Klasztor franciszkanów i dwa klasztory beginek w Braniewie oraz opactwo w Kartuzach koło Gdańska dopełniają listy obdarzonych kwotami pieniężnymi z obowiązkiem mszalnym, modlitwami, a beginki z obowiązkiem odmówienia różańca za zmarłych⁴⁵). Tomasz Werner pamiętał o ubogich z Braniewa każąc zakupić dla nich dwie sztuki płótna oraz obuwie dla nich i dla żaków. Dwu synom swego przyjaciela Feliksa, Michałowi i Hensłowi, zapisał pewną sumę na ukończenie szkoły w Chełmnie, by mogli udać się do Lipska i zostać kapłanami. Legaty pieniężne w Prusach mieli wykonać kanonik Baltazar Stockfish i rajca Sander⁴⁶).

Nie mówiąc o podziale biblioteki, o czym niżej, wystarczy krótko wspomnieć, że ruchomościami swymi obdarzył Tomasz Werner zasadniczo trzech spadkobierców: dziekana dobromiejskiego Macieja Gajdę (Yedau, Yedaw, Geda, Geida † 17 I 1518) i wspomnianych Michała i Hensla, pozostawiając kanonikowi Baltazarowi Stockfishowi duży udział w spadku wyposażenia kurii fromborskiej. Przewidziane zostały również wydatki na pogrzeb, gdyby miał się odbyć w Lipsku⁴⁷).

⁴⁰) ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 535 n.; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.

⁴¹) Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53. Nagłówek wydrukowanego tamże in extenso testamentu (s. 54 — 59) podaje datę 2 XII 1498, wbrew tekstowi ostatniej woli dokładnie oznaczającemu dzień 2 I 1498.

⁴²) Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 54 — 55.

⁴³) Tamże, s. 55.

⁴⁴) Tamże; M a t e r n, *Die Hospitäler in Ermland*, ZGAE, 1910, Bd. XVI, s. 108, 110, 113, 116, 118, 121, 122.

⁴⁵) Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 55 — 56.

⁴⁶) Tamże, s. 56.

⁴⁷) Tamże.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fundacja stypendium w Lipsku dla dwu braniewian. Kosztem 600 florenów reńskich Tomasz Werner zabezpieczył w radzie miejskiej lipskiej roczny czynsz w wysokości 30 florenów reńskich, płatny w dwu ratach po połowie: na św. Walburgę i św. Michała. Sumę tę uwolnił od zobowiązań na rzecz beneficjum św. Michała w farze braniewskiej, przyznając na ten cel część dochodów ze wsi Żelazna Góra. Stypendyści przedstawiani byli przez magistrat braniewski magistratowi lipskiemu. Mieli prawo korzystać z zasiłku tylko przez sześć lat⁴⁸⁾. Po spisaniu testamentu Tomasz Werner pozostawał w kontakcie z diecezją. W dniu 2 VI 1498 roku powiadomił biskupa Łukasza Waczenrode o wyborze przedostatniego wielkiego mistrza krzyżackiego, Fryderyka, księcia saskiego; tę samą wiadomość przesłał w trzy tygodnie później kantorowi i kanonikowi warmińskiemu, Henochowi von Kobelau⁴⁹⁾.

Dnia 14 grudnia 1498 roku, złamany chorobą, ale jeszcze w pełni świadomości przekazał Tomasz Werner swój własnoręcznie pisany testament notariuszowi publicznemu Janowi Hoppemu, duchownemu gnieźnieńskiemu, w obecności dwu studentów: Tidemana Gizego z Gdańska i Mateusza Hopnera z Braniewa, zmieniając niektóre postanowienia swej ostatniej woli w sposób, niestety, mało precyzyjny i niejasny⁵⁰⁾.

Tegoż dnia wobec notariusza wyznaczył pierwszych dwu stypendystów dla swojej fundacji w osobach starszego syna doktora Kaspra z Braniewa (lekarz, który wraz z żoną kilkakrotnie wspomniany jest w testamencie jako wykonawca i spadkobierca) oraz Michała, syna wspomnianego Feliksa. Jednocześnie przekazał posiadane w Lipsku przybory mszalne tamtejszym ojcom dominikanom. Ta ostatnia wzmianka (bardziej niż przekazanie katedrze warmińskiej pełnego wyposażenia ołtarza kanonickiego) dowodzi, że Tomasz Werner miał święcenia kapłańskie⁵¹⁾.

Dziewięć dni później, 23 XII 1498 roku Tomasz Werner odszedł ze świata. O fakcie tym powiadomił biskupa Łukasza Waczenrode Jan Ferber z Gdańska 15 I 1499, zabiegając równocześnie o nadanie wakującej kustodii warmińskiej Tidemanowi Gizemu. Zabiegi te spaliły na panewce, gdyż następcą Tomasza Wenera na tym stanowisku został Andrzej Tostier von Kletz⁵²⁾. Zwłoki zgodnie z życzeniem pochowano w kościele św. Pawła w Lipsku u dominikanów, od których zmarły przejął nabożeństwo różańcowe, szerzone za życia i upraszane w testamencie po śmierci. Napis na grobie brzmiał: „Roku Pańskiego

⁴⁸⁾ J. A. Lilienthal, *Das 1498 in Leipzig fundirte Stipendium Wernerianum*, Preussische Provinzial-Blätter, 1842, Bd. XXVII, s. 512 — 526; ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 536; Eichhorn, *Der ermländische Bischof Martin Kromer als Schriftsteller, Staatsmann und Kirchenfürst*, ZGAE, 1867 — 69, Bd. IV, s. 221 — 222; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 57; Collijn, s. 14; Freytag, s. 28; J. Obłąk, *Historia diecezji warmińskiej*, Olsztyn 1959, s. 72.

⁴⁹⁾ ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 536; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.

⁵⁰⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53, 58; Collijn, s. 14.

⁵¹⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 55, 59; E. Brachvogel, *Die Neuausstattung des Domes zu Frauenburg am Ausgang des Mittelalters*, ZGAE, 1932, Bd. XXIV, s. 58.

⁵²⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53; ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 536; Collijn, s. 14.

1499 dziesiątego dnia kalendów styczniowych umarł wybitny Pan Tomasz Werner z Braniewa, Profesor św. Teologii, członek Kolegium Błogosławionej Maryi⁵³), kanonik warmińskiego i życkiego kościoła, który niech odpoczywa w pokoju Amen”. Inny napis łaciński, dziś zaginiony, lapidarnie podawał życiorys zmarłego⁵⁴). W dniu 18 VI 1513 wykonawcy ostatniej woli Tomasza Wenera dokonali fundacji trzeciego beneficjum wikariuszowskiego w farze braniewskiej⁵⁵).

* * *

Źródła do dziejów księgozbioru wernerowskiego stanowią przede wszystkim inskrypcje dokonywane przez posiadacza, wykorzystane przynajmniej częściowo w istniejących opracowaniach, a następnie testament opublikowany przez ks. Franciszka H i p l e r a⁵⁶). Pierwszy autor opracowań, Konrad W i m p i n a, charakteryzując Tomasza Wenera jako człowieka kulturalnego, wymownego, wybitnie uzdolnionego umysłowo, wspomina cztery dzieła przezeń napisane: komentarze do Księgi Mądrości i Pieśni nad Pieśniami, kwestie dysputowane, kazania do duchownych⁵⁷).

K ö h l e r odmawia znaczenia wspomnianym komentarzem biblijnym, natomiast dużą wagę przypisuje dwu pracom historycznym, które wyszły spod pióra Tomasza Wenera, a to *Historii* Soboru Konstancjeńskiego, napisanej w 1464 roku, oraz kontynuacji kroniki⁵⁸) Teodora E n g e l h a u s a 1464 — 1497, pisanej od roku 1480. Obie te prace zostały wykorzystane przez historyków Hermana H a r d t a⁵⁹)

⁵³) Por.: Freytag, s. 57, tamże odsyłacz do źródeł: Stepner Salomon, *Inscriptiones Lipsienses locorum publicorum academicorum pariter ac senatorium memorabiles...* Lipsiae 1675, nr 113; Friedrich Zarncke, *Die urkundlichen Quellen zur Geschichte der Universität Leipzig in den ersten 150 Jahren ihres Bestehens*, Leipzig 1857, s. 509 nn.

⁵⁴) ZGAE, 1870 — 1874, Bd. V, s. 382; Collijn, s. 9 i 7i. Anno D. 1499 decimo Kl. Januar. O. eximius D. THOMAS WERNERI de Brunsberg. Sac. Theol. Professor. B. Vir. Collegii Collegiatus Warmiensis et Citzenss. ecle. Canonicus qui requiescat in pace. Amen”. Zaginiony napis brzmiał: „THOMAM WERNERI Brunonis me genuit mons. Prussiae cepit Warmia Canonicum. Artibus ingenuis iuvenem Lips incluta fovit. Collegamque simul Theologia senem. Hac Tellure premor. Nunc flexus sorte Viator Humana illius dic, Miserere Deus!”.

⁵⁵) ZGAE, 1864 — 66, Bd. III, s. 536.

⁵⁶) Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 54 — 59.

⁵⁷) C. W i m p i n a, *Scriptorum insignium centuria*, Lipsiae 1515; drugie wydanie w opracowaniu T. Merzdorfa tamże 1839. Cytuję za Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53. Por.: Freytag, s. 59.

⁵⁸) Pierwsze wydanie ukazało się pt.: *Chronicon continens res Ecclesiae et Reipublicae ab O. C. ad 1420*”. Primum edidit Joachimus Maderus, Helmstadii 1671, druk H. Müller, 4°. Jedynym dziełem tegoż autora, które ujrzało światło dzienne jeszcze w XV wieku, jest *Engelhus Theodoricus, Collectarius sive expositio libri psalmodum*. [Magdeburg, Moritz Brandis, ca 1495/1500] 4°, GW 9308. Obie powyższe informacje zawdzięczam uprzejmości Zakładu Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie.

⁵⁹) Hermann von der Hardt: *Magnum oecumenicum Constantiense concilium de universali ecclesiae reformatione...* T. 1 — 4 Francofurti et Lipsiae 1697 — 1700: t. IV, s. 14 nn.; por. Freytag, s. 59.

i Jana Horna⁶⁰), na szczęście, gdyż z końcem XIX wieku prac tych nie można było w Lipsku znaleźć⁶¹).

Dociekania ks. Eichhorna nad autorstwem rękopisu zawierającego memoriał antykrzyżacki z okresu 24 VI — 25 VII 1463 nie wchodzi w grę, gdyż traktują domniemane autorstwo Tomasza Wernera jako hipotezę do wykluczenia⁶²).

Właściwe zainteresowanie spuścizną bibliofilską po Tomaszu Wernerze datuje się od ogłoszenia przez ks. Franciszka Hipplera studiów do historii warmińskich archiwów i bibliotek⁶³). Autor opierał się przede wszystkim na nie opublikowanym podówczas testamentie, danych warmińskich i lipskich. Oceniał cały zbiór na około 60 woluminów rękopiśmiennych i drukowanych, podał rozdzielnik z ostatniej woli, wreszcie, co najważniejsze, opisał trzy rękopisy wernerowskie, będące wówczas w posiadaniu biblioteki uniwersyteckiej w Królewcu i biblioteki beneficjalnej przy farze braniewskiej: Dekretały na pergaminie z XIII w. i Psalterz z komentarzem, Historia Barlaama o nawróceniu Józefata, wykład ewangelii niedzielnych, trzy ostatnie pozycje w jednym tomie (ręki być może samego Tomasza Wernera) z roku 1460, wreszcie przegląd ksiąg Pisma św z roku 1477⁶⁴).

Dopiero A. Kolberg w kontynuacji rozpoczętych przez ks. Hipplera studiów podjął poszukiwania „wernerianów” w Szwecji, dokąd wywiezione zostały księgozbiory braniewskie i fromborskie w r. 1626. Rezultat poszukiwań w Uppsali był nikły. Kolberg zidentyfikował dwa rękopisy i jeden inkunabuł jako pochodzące z biblioteki Tomasza Wernera. Były to: Suma Teologiczna św. Tomasza z Akwinu, część II — II, Komentarz św. Bonawentury do Ksiąg Sentencji Piotra Lombarda oraz Panteologia Rajnera de Pisis⁶⁵). Werneriana przechowywane w upsalskiej bibliotece uniwersyteckiej doczekały się właściwego badacza w osobie Izaaka Collijna, który w swym katalogu inkunabułów upsalskich wzorowo opisał i zestawil blisko sto jednostek z proveniencją wskazującą na Tomasza Wernera⁶⁶).

Publikację Collijna wykorzystał sumiennie J. Kolberg, obliczając, że z 99 inkunabułów Tomasza Wernera przechowywanych w Uppsali 73 były przedtem w Braniewie, 20 we Fromborku, a 6 nosi

⁶⁰) Johann Gottlob Horn, *Nützlicher Sammlungen zu einer Historischen Handbibliothek von Sachsen und dessen incorporirten Landen vierdter Theil*, Leipzig 1729, s. 367 — 374; s. 357: „I. Ein Auszug etlicher Sächsischen Begebenheiten aus Matthiae Dörings und Thomae Werners Engelhusio continuato von 1420 biss 1493”. [Franciszkanin Maciej Döring, prowincjał saski i profesor w Erfurcie, kontynuował „Kronikę” do roku 1464. Tomasz Werner lata następane do roku 1497. Por.: Freytag, s. 60].

⁶¹) Köhler, *Fragmente zur Geschichte der Stadt und Universität Leipzig*, s. 111; cytuję za Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53; Freytag, s. 59; Collijn, s. 28.

⁶²) Eichhorn, *Der im geheimen Archiv des Domcapitels zu Frauenburg in Schiebl. S. no. 1 befindliche Codex, kritisch untersucht*, ZGAE, 1858, Bd. I, s. 194, 196 — 199.

⁶³) F. Hippler, *Analecta Warmiensia. Studien zur Geschichte der ermländischen Archive und Bibliotheken*, ZGAE, 1870 — 74, Bd. V, s. 381 — 383.

⁶⁴) Tamże, s. 382 i 383; Collijn, s. 26.

⁶⁵) A. Kolberg, *Analecta Warmiensia*, ZGAE, 1879 — 81, Bd. VII, s. 1, 6, 8, 9, 18, 19.

⁶⁶) Por. przypis 15.

imię tylko pierwszego posiadacza. J. Kolberg opublikował zestawienie osobno inkunabułów z biblioteki katedralnej fromborskiej, osobno z biblioteki franciszkańskiej braniewskiej, osobno tych, których los po śmierci Tomasza Wenera nie zostawił śladów na piśmie. Co bardzo ważne, udało się J. Kolbergowi odnaleźć w Braniewie dwa inkunabuły wenerowskie: św. Bernardyna Seneńskiego *Liber de christiana religione* (H 2834) i św. Alberta Wielkiego *Postyllę na ewangelię św. Jana* (H 459), o czym marginesowo wspomina ⁶⁷⁾.

J. Kolberg, pisząc w swej publikacji o zamiarze Collijna zreferowania „przy okazji” rękopiśmiennych wenerianów upsalskich, najwidoczniej nie znalazł jeszcze ogłoszonego kilka lat wcześniej studium Collijna, poświęconego w całości bibliotece Tomasza Wenera w zbiorach uniwersyteckich w Uppsali ⁶⁸⁾.

Izaak Collijn wywody swoje zaczął wykładem o znaczeniu i rezultatach dotychczasowych badań nad księgozbiorami średniowiecznymi. Przechodząc do omówienia postaci Tomasza Wenera, podał krótki rys biograficzny i bezpośrednio przeszedł do analizy postanowień testamentu dotyczących książek. Sumarium Collijna wypadło odmiennie niż u ks. Hiplera, bo nie „około 60”, ale „co najmniej 84” tomy, a mianowicie: 30 wymienionych tomów i 30 nie wymienionych dla klasztoru franciszkanów w Braniewie; 10 wymienionych tomów dla opactwa w Kartuzach; Biblia w 4 tomach dla katedry fromborskiej; 5 tomów wymienionych dla biblioteki wydziału filozoficznego i dalszych 5 tomów wymienionych dla biblioteki Kolegium Większego w Lipsku. Reszta książek miała być odesłana na Warmię i podzielona w połowie między franciszkanów braniewskich, a w połowie pomiędzy różne instytucje kościelne Fromborka i Braniewa, według uznania wykonawców ostatniej woli ⁶⁹⁾. Interpretacja testamentu dokonana przez Collijna wydaje się bardziej przekonująca niż interpretacja ks. Hiplera, tym bardziej że w pewnej mierze potwierdzona przez wyniki badań bibliotecznych.

W dalszym ciągu Collijn podał wyciąg z testamentu Tomasza Wenera, zaznaczając kodeksy zidentyfikowane przez siebie w zbiorach upsalskich w liczbie 14 spośród przeznaczonych dla franciszkanów w Braniewie. Wyjaśniwszy drogę, jaką weneriana dostały się do zbiorów Uniwersytetu w Uppsali jako zdobycz wojenna darowana przez Gustawa Adolfa, Collijn podał zestawienie znanych sobie woluminów w liczbie 56 (zawierających 114 dzieł), z czego 40 z Braniewa, 11 z Fromborka (w tym jeden poprzez Tidemana Gizego), pozostałych 5 nie wiadomo skąd, 2 z nich zapewne również z Braniewa ⁷⁰⁾.

Dokładne noty proveniencyjne wykonane odręcznie przez Tomasza Wenera pozwoliły nie tylko na uszeregowanie jego książek w chronologicznym porządku nabywania, ale — co ogromnie ciekawe

⁶⁷⁾ J. Kolberg, *Die Inkunabeln aus ermländischem Besitze auf schwedischen Bibliotheken*, ZGAE, 1913, Bd. XVIII, s. 94, 97 — 105.

⁶⁸⁾ Collijn, op. cit.

⁶⁹⁾ Collijn, s. 14 — 15; ZGAE, 1870 — 74, Bd. V, s. 382; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 57 — 59.

⁷⁰⁾ Collijn, s. 19 — 20.

i cenne — nawet na ustalenie przybliżonej daty druku wielu nie datowanych inkunabułów⁷¹⁾.

Bardzo ciekawe uwagi poczynił I. Collijn w związku z oprawami i iluminacjami kodeksów wernerowskich oraz z bardzo obfitą glosaturą, w jaką właściciel zaopatrywał swoje książki. Świadczy ona o ogromnym czytaniu i niezmordowanej pracowitości, a może i powinna być wykorzystana przy badaniu poglądów Tomasza Wernera⁷²⁾.

Na szczególną uwagę zasługuje sprawozdanie Collijna z poszukiwań „wernerianów” poza biblioteką upsalską. Kwerenda za biblioteką kartuską naprowadziła na pewne ślady w królewskiej bibliotece w Berlinie i w bibliotece uniwersyteckiej w Halle — jednak bez konkretnych rezultatów. Collijn pytał też bibliotekę miejską w Gdańsku, z wynikiem negatywnym⁷³⁾. Nie zapytał natomiast biblioteki seminaryjnej w Pelplinie, uczestniczącej w spadku po skasowanych kartuzach⁷⁴⁾.

I. Collijn skrętnie pozbiierał informacje z artykułów historyków warmińskich o rozproszonych wernerianach. Ustalił, że jeden z przeznaczonych dla biblioteki wydziału filozoficznego tomów, wspomniane wyżej *Defensorium Platonis Bessariona*, dochował się w zbiorach lipskiego Kolegium Większego. Trzy dalsze pozycje rękopiśmienne wchodziły z końcem XVII wieku w skład zbiorów Biblioteki Paulińskiej w Lipsku⁷⁵⁾.

Na zakończenie części wstępnej, poprzedzającej katalog, scharakteryzował Collijn księgozbiór Tomasza Wernera jako typowy dla końca XV wieku, teologiczny: dzieła Ojców Kościoła i wielkich Doktorów, dzieła budujące i homiletyczne, trochę klasyków, gramatyka, filozofia. Dzieł własnych raczej mało, brak śladów wpływów humanistycznych⁷⁶⁾. Katalog upsalskich wernerianów, opracowany z właściwym wytrawnemu autorowi znanstwem i starannością, dopełnia dzieła Izaaka Collijna⁷⁷⁾.

Kolberg zapoznawszy się z publikacją Collijna w druku gratulacyjnym Uppsali na 500-lecie Uniwersytetu Lipskiego umieścił krótkie omówienie, nie szczędząc zasłużonych pochwał⁷⁸⁾. Raz jeszcze J. Kolberg zabrał głos w sprawie biblioteki Tomasza Wernera, komunikując na podstawie wyników kwerendy Akademii Umiejętności o najwcześniejszym rękopiśmie wernerowskim, przeoczonym przez Collijna w zbiorach upsalskich, wspomnianym już powyżej algoryzmie Jana de Sacrobosco⁷⁹⁾.

⁷¹⁾ Collijn, s. 20 — 22; Katalog inkunabułów British Museum w oparciu o Katalog inkunabułów Upsalskiej Biblioteki Uniwersyteckiej wykonany przez Izaaka Collijna, cytowany wyżej w przypisie 15. Chodzi tu zwłaszcza o następujące druki: Collijn, nr 5, 11, 13, 14 — 16, 17 — 18, 24, 26 — 34.

⁷²⁾ Collijn, s. 22 — 24, 24 — 25.

⁷³⁾ Collijn, s. 25.

⁷⁴⁾ Według informacji z dnia 25 I 1961 roku biblioteka pelplińskiego Seminarium Duchownego posiada niektóre dzieła odpowiadające legatowi Tomasza Wernera. Sprawdzenie ostateczne, czy są to „werneriana” z Kartuz, wymaga osobnego studium.

⁷⁵⁾ Collijn, s. 25 — 28; porównaj opracowania omówione powyżej.

⁷⁶⁾ Collijn, s. 30 — 31.

⁷⁷⁾ Collijn, s. 32 — 62.

⁷⁸⁾ Kolberg, *Universitati Lipsiensi...*, ZGAE, 1913, Bd. XVIII, s. 540 — 542.

⁷⁹⁾ Por. przypis 2 i 3.

Fleischer we wspomnieniu o J. Kolbergu określa jego prace nad „warmiensiami” w Szwecji jako „budowę pomnika ku czci Tomasza Wernera”, nazwanego przez Collijna „najpilniejszym i najciekawszym bibliofilem czasu”⁸⁰⁾.

Jednocześnie z ostatnią publikacją J. Kolberga o księgozbiorze Tomasza Wernera ukazał się w Szwecji pierwszy tom monografii Ottona Waldego o szwedzkich zdobyczach bibliotecznych (tom drugi ukazał się w cztery lata później), wspominającej kilkakrotnie bibliotece, testamencie i kodeksach pochodzenia wernerowskiego⁸¹⁾.

W świetle wyżej wymienionych źródeł i krótko scharakteryzowanych opracowań, można sumarycznie odtworzyć tylko część zbiorów Tomasza Wernera, otrzymując obraz następujący:

REKOPISY:

Uppsala

1. Łac. 1446. Joannes de Sacro Bosco: *Algorismus...* ZGAE, 1916, Bd. XIX, s. 501. Sygnatura C. 655.
2. Łac. 1458. Thomas de Aquino s.: *Summa theologica*, II—II. Excerpta nonnulla ex Joanne Gerson. OFMBr nr 5⁸²⁾; Collijn nr 1. Sygnatura C. 164.
3. Łac. 1469 — 70. Excerpta ex commento Benvenuti de Imola super Valerium Maximum; *Factorum dictorumque libri IX*. Collijn nr 4. Sygnatura 32:54.
4. Łac. 1474. Bonaventura: *Super quarto libro sententiarum*. OFMBr nr 11; Collijn nr 19. Sygnatura C. 183.
5. Łac. ok. 1470 — 75. *Canones ex scriptis b. Ambrosii*.
Rubrica decreti s. libri distinctionum.
Sermones ad clerum.
Sermones ex doctoribus originalibus...
Sermo ad clerum in festo Assumptionis Mariae.
Intellectus quarundam orationum in canone biblie positarum.
Tractatus de Indulgentijs collectus tempore consilij Basiliensis pro reductione grecorum.
Tractatus de pluralitate beneficiorum.
Excerpta ex rationale divinorum officiorum Guilelmi Duranti.
Ex sermone 30. Augustini de morte.
B. Jeronimus In Epistolam ad Marcellam de commendatione ciuitatis iherusalem et sepulcri domini.
Margarita passionis et resurrectionis ihesu christi Ex omnibus quatuor ewangelistis metrica et compendiose collecta.
Collijn nr 35. Sygnatura C. 577.

⁸⁰⁾ Fleischer, *Erinnerungen an Universitätsprofessor Kolberg*, ZGAE, 1917, Bd. XX, s. 611.

⁸¹⁾ O. Walde, *Storhetstidens litterära Krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk Studie*, Uppsala-Stockholm, 1916—1920, t. I—II; por.: tom I, s. 29, 55, 74 i tom II, s. 188. Recenzja: Aleksander Birkenmajer, *Książka Ottona Waldego o szwedzkich zdobyczach bibliotecznych*, Kraków 1924; por. „Exlibris” V (1924) 65—78.

⁸²⁾ Skrót oznaczający legaty dla franciszkanów (OFM) w Braniewie (Br) oraz numer bieżący (nr); por.: Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 57—58; Collijn, s. 15—16.

6. Łac. 1482. Muhammed II. Epistolae magni Turci interprete Laudivio. Collijn nr 70. Sygnatura 35:168.
7. Łac. (1483). Tituli librorum decretalium cum versibus desuper. Collijn nr 74. Sygnatura 35:168.
8. Łac. 1485. Tabulae secundum ordinem alphabeti super Hieronymiano Joannis Andreae et ad epistolas beati Hieronymi utiles. Hieronymus: Epistolae nonnullae. Collijn nr 84 — 85. Sygnatura 35:137.
9. Łac. 1492. Tabula super Hieronymiano Joannis Andreae. Collijn nr 98. Sygnatura 35:218.

Lipsk

10. (Łac.) Textus metaphysicorum et ethicorum. FAL nr 2⁸³); Collijn, s. 27. Sygnatura — Biblioteka Paulińska Rkp 34.
11. (Łac.) Metaphysica Coloniensium excerpta ex commento B. Thomae. Exercitium de anima magistri Joannis Breslauer de Braunsberg. FAL nr 3; Collijn, s. 27 — 28 i przypis. Sygnatura — Biblioteka Paulińska Rkp 65.
12. (Łac.) M. Nicolai Amsterdam. super libro I. Ethicorum. Commentum M. Dorpp super Summulas Petri Hispani. FAL nr 4; Collijn, s. 28. Sygnatura — Biblioteka Paulińska Rkp 66.
13. (Łac.) 1464. (Tomasz Werner) „Acta Concilii Constantiensis scripta”. CML nr 1⁸⁴); Pbl, 1885. Bd. XVII, s. 53; Freytag, s. 59 — 60; Collijn, s. 28.
14. (Łac.) 1480. Conclusa Concilii Basiliensis. Theodor Engelhusii Chronicon (kontynuacja Tomasza Wenera od r. 1464 do 1497). CML nr 2; Pbl, 1885. Bd. XVII, s. 53; Freytag, s. 60; Collijn, s. 28.
15. (Łac.) Nicolai Stoër: expositio super officium missae... CML nr 3; Collijn, s. 28. Sygnatura — Biblioteka Paulińska Rkp 5.
16. (Łac.) Tomasz Werner: Super librum Sapientiae. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.
17. (Łac.) Tomasz Werner: Super Cantica Canticorum. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.
18. (Łac.) Tomasz Werner: Quaestiones disputatae. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.
19. (Łac.) Tomasz Werner: Orationes ad clerum. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 53.

Królewiec

20. Łac., perg., k. XIII w., Decretales Gregorii IX, cum glossa Bernardi Parmensis.
Joannis de Deo summa de arbore consanguinitatis et summa de arbore affinitatis.
Raimundi summa de arbore consanguinitatis et summa de arbore affinitatis.
Decretales Gregorii X, cum apparatu Garsiae.
Decretales Innocentii IV, cum glossa Bernardi Compostellani iun. Garsias, apparatus in Nicolai III Const. „Cupientes”.

⁸³) Skrót oznaczający legaty dla Biblioteki Wydziału Filozoficznego w Lipsku [F(acultas) A(rtium) L(ipsiensis)] oraz numer bieżący (nr); por. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 58; Collijn, s. 17 — 18.

⁸⁴) Skrót oznaczający legaty dla Kolegium Większego w Lipsku [C(ollegium) M(aius) L(ipsiensis) studii] oraz numer bieżący (nr) por. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 58; Collijn, s. 18.

ZGAE, 1870 — 74, Bd. V, s. 382; Collijn, s. 25 n.; Steffenhagen, t. I, s. 7, nr XIII⁸⁵).

Braniewo⁸⁶)

21. Łac., 1460, Psalterium Daudicum cum commentario interlineari Historia Barlaam de conversione Josaphat. Expositio ewangeliorum dominicalium. ZGAE, 1870 — 74, Bd. V, s. 383; Collijn, s. 26. Sygnatura — Biblioteka beneficjalna Rkp 8.
22. (Łac.), 1477. „Przegląd ksiąg Pisma św.”. ZGAE, 1870 — 74, Bd. V, s. 383; Collijn, s. 26; Sygnatura — Biblioteka beneficjalna Rkp 4.

Testament⁸⁷)

23. Łac., s. Thomas de Aquino: (Summa theologica), pars I, cum Breviloquio Bonaventurae. OFMBr nr 3.
24. Łac., s. Thomas de Aquino: (Summa theologica), pars prima secundae, cum multis tractatulis de erroribus Grecorum de Constantia. OFMBr nr 4.
25. Łac., s. Thomas de Aquino: (Summa theologica), pars tertia cum complemento et registris. OFMBr, nr 6.
26. Łac., perg., s. Bonaventura: super primo Sententiarum. OFMBr, nr 8.
27. Łac., perg., s. Bonaventura: super secundo Sententiarum. OFMBr, nr 9.
28. Łac., perg., s. Bonaventura: super tertio Sententiarum. OFMBr, nr 10.
29. Łac., s. Gregorius M.: Moralia in Job. OFMBr, nr 22⁸⁸).
30. Łac., Augustinus de Ancona: De pietate ecclesiastica. S. Thomas de Aquino: „de eodem, et de regimine principum”. OFMBr, nr 26.
31. Łac., s. Thomas de Aquino: Summa contra gentiles. Quodlibeta. Joannes de Pegau: Quodlibetum. Kartuzy, nr 10⁸⁹).
32. (Łac.), M. Weisse: Exercitium [super Ethicorum] ręką Tomasza Wernera. FAL nr 5.
33. (Łac.), pap., Textuale Ethicorum cum lectura brevi. CML nr 4.

Depozyt czasowy⁹⁰)

34. (Łac.) — Joannes Calderinus: Lectura novella, de regulis iuris. ZGAE, 1870 — 74, Ed. V, s. 381; Collijn, s. 21.
35. (Łac.? Włoski?) Franciscus Petrarca: „De euentibus utriusque fortune”. ZGAE, 1870 — 74, Ed. V, s. 381; Collijn, s. 21.

⁸⁵) Aemilius Julius Hugo Steffenhagen, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae et Universitatis Regiomontanae*. T. I: *Codices ad iurisprudentiam pertinentes*. T. II: *Codices historici*. Regiomonti 1867/72.

⁸⁶) Według informacji ks. dra Jana Ośląka w zbiorach diecezjalnych warmińskich nie zachował się.

⁸⁷) Rękopisy, o których wiadomo tylko z testamentu z dnia 2 I 1498; por. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 57 — 58; Collijn, s. 15 — 16.

⁸⁸) Por.: Walde, t. I, s. 29 i t. II, s. 188.

⁸⁹) Skrót oznaczający legaty dla klasztoru kartuzów w Kartuzach koło Gdańska, oraz numer bieżący.

⁹⁰) Książki wypożyczone przez magistrat Braniewa w 1458, oddane w 1485 r.; por. wyżej w części biograficznej.

INKUNABUŁY:

Uppsala

1. Albertus Magnus s.: De adhaerendo vero Deo cum opusculis Gersonis et Bonaventurae. [Ulm, 1473]. H+ 429. U 42⁹¹⁾. Collijn nr 28. Sygnatura 33:174.
2. Albertus Magnus (ps.): De laudibus beatae Virginis Mariae s. Opus in evangelium Missus est Gabriel angelus. [Cöln, n.p. 1473]. H 460. U 50. Collijn nr 11. Sygnatura 31:167.
3. Albertus Magnus s.: Opus de mysterio seu de officio missae. Ulm, 1473. H+ 449. U 43. Collijn nr 12. Sygnatura 31:167.
4. Albertus Magnus s.: Tractatus de virtutibus seu Paradisus animae. [Cöln, n.p. 1473]. H+ 476. U 46. Collijn nr 13. Sygnatura 31:167.
5. Petrus de Alliaco: Quaestiones super 1., 3.—4. libris sententiarum. Strassburg, 1490. H 841. U 1169. Collijn nr 103. Sygnatura 33:124.
6. Petrus de Alliaco: Tractatus et sermones. [Bruxelles, n.p. 1483]. H 850. U 1170. Collijn nr 75. Sygnatura 35:134.
7. Joannes Andreae: Hieronymianus. [Cöln], 1482. H 1082. U 93. Collijn nr 83. Sygnatura 35:137.
8. Joannes Andreae: Hieronymianus. [Cöln], 1482. H 1082. U 93. Collijn nr 99. Sygnatura 35:218.
9. Anselmus s.: Liber cur Deus homo. [Strassburg, n.p. 1474]. H+ 1137. U 119. Collijn nr 29. Sygnatura 33:174.
10. Antoninus Florentinus s.: Summa theologica. P. 1—3. Nürnberg, 1486. H+ 1246. U 131. Collijn nr 90. Sygnatura 33:32—33.
11. Thomas de Aquino s.: Logica. Leipzig, [n.p. 1491]. H+ 1489. U 1423. Collijn nr 95. Sygnatura 34:97.
12. Thomas de Argentina: Scriptum super 4 libros sententiarum. P. 1—4. Strassburg, 1490. U 1437. Collijn nr 93. Sygnatura 35:132—133.
13. Astesanus: Summa de casibus conscientiae. [Strassburg, n.p. 1473]. H+ 1889. U 169. Collijn nr 42. Sygnatura 35:16.
14. Augustinus s.: De anima et spiritu, de ebrietate cum aliis tractatibus et opusculis. S.l.t., 1472. H+ 1964. U 180. Collijn nr 36. Sygnatura 35:166.
15. Augustinus s.: De consensu evangelistarum. Lauingen, 1473. H+ 1981. U 188. Collijn nr 27. Sygnatura 33:174.
16. Augustinus s.: De trinitate libri XV. [Strassburg, n.p. 1474]. H+ 2034. U 189. Collijn nr 24. Sygnatura 33:77.
17. Augustinus s.: Enchiridion ad Laurentium Primicerium. [Strassburg, n.p. 1473]. H+ 2029. U 193. Collijn nr 15. Sygnatura 33:140.
18. Augustinus s.: Epistolae. [Strassburg, n.p. 1471]. H+ 1966. U 194. Collijn nr 25. Sygnatura 33:77.
19. Augustinus: Liber ad Petrum diaconum de fide. Cöln, 1473. H+ 2045. U 199. Collijn nr 37. Sygnatura 35:166.
20. Augustinus s.: Sermones ad Heremitas. [Strassburg, n.p. 1493]. H+ 1997? U 204. Collijn nr 109. Sygnatura 33:270.
21. Joannes de Auerbach: Summa de sacramentis. Augsburg, 1469. H+ 2124. U 789. Collijn nr 2. Sygnatura 32:54.
22. Gasparinus Barzizius: Epistolae. [Reutlingen, n.p. 1483]. H 2637. U 265. Collijn nr 68. Sygnatura 35:168.

⁹¹⁾ Skrót oznaczający pozycję katalogu inkunabułów Królewskiej Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali, por. przypis 15.

23. Armandus de Bellovisu: De declaratione difficilium terminorum tam theologiae quam philosophiae ac logicae. Basel, 1491. H+ 1793. U 163. Collijn nr 94. Sygnatura 34:97.
24. Petrus de Bergamo: Concordantiae conclusionum, in quibus Thomas de Aquino videtur sibi contradicere. Cöln, 1480. H 2822. U 1174. Collijn nr 79. Sygnatura 31:175.
25. Petrus de Bergamo: Tabula super omnia opera Thomae de Aquino. Basel, 1478. H+ 2818. U 1175. Collijn nr 78. Sygnatura 31:175.
26. Bernardus Clarevallensis s.: Tractatus de planctu b. Mariae Virginis. [Cöln, ca 1470]. U 285. Collijn nr 38. Sygnatura 35:166.
27. Bernardus Clarevallensis, s.: Florum nobiliorum libri IX. [Nürnberg, ca 1472]. H+ 2925. U 281. Collijn nr 22.
28. Philippus de Bronnerde: Opus trivium perutilium materiarum praedicabilium. [Cöln, n.p. 1473]. H+ 7937. U 1220. Collijn nr 17. Sygnatura 35:136.
29. Joannes Calderinus: Auctoritates decretorum s. tabulae decretalium. Speier, 1481. H+ 4247. U 392. Collijn nr 65. Sygnatura 33:146.
30. Robertus Caracciolus de Licio: Opus quadragesimale quod de poenitentia dictum est. Basel, 1475. H+ 4432. U 404. Collijn nr 96. Sygnatura 35:143.
31. Robertus Caracciolus de Licio: Sermones de aduentu Christi et de festiuitatibus a nativitate usque ad Epiphaniam. [Strassburg, n.p. 1490]. H+ 4471. U 407. Collijn nr 105. Sygnatura 33:183.
32. Cassiodorus: Historia tripartita ecclesiastica ex Socrate, Sozomeno et Theodoreto. Augsburg, ca. 1472. H+ 4573. U 413. Collijn nr 41. Sygnatura 31:88.
33. Bartholomaeus de Chaimis: Interrogatorium s. confessionale. [Strassburg, post 1474]. H+ 2478. U 249. Collijn nr 54. Sygnatura 33:142.
34. Joannes Chrysostomus: Homiliae LXX in evangelium Matthaee, Georgio Trapezuntino interprete. Cöln, 1487. H+ 5035. U 802. Collijn nr 102. Sygnatura 33:124.
35. Joannes Chrysostomus: Sermones de patientia in Job. Nürnberg, 1471. H+ 5026. U 806. Collijn nr 23. Sygnatura 33:99.
36. Cicero: Tusculanarum quaestionum libri V. Venezia, 1480. H 5315. U 434. Collijn nr 88. Sygnatura 32:68.
37. Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae. Venezia, 1487. H+ 5383. U 104. Collijn nr 92. Sygnatura 33:221.
38. Jacobus de Clusa: Tractatus de veritate dicenda aut tacenda. [Basel, n.p. 1474]. H+ 9336. U 766. Collijn nr 33. Sygnatura 33:174.
39. Petrus Comestor: Historia Scholastica. [Augsburg], 1473. H+ 5531. U 1180. Collijn nr 21. Sygnatura 33:62.
40. Interpretationes somniorum Danielis. [Strassburg, n.p. 1483]. H+ 5924. U 466. Collijn nr 73. Sygnatura 35:168.
41. Dialogus creaturarum moralisatus jucundis fabulis plenus. Cöln, 1481. H 6126. U 480. Collijn nr 67. Sygnatura 34:44.
42. Dialogus inter Hugonem, Catonem et Oliverium super libertate ecclesiastica. [Lübeck, n.p. 1483]. H+ 6141. U 482. Collijn nr 77. Sygnatura 35:134.
43. Guillelmus Duranti: Rationale divinorum officiorum. [Strassburg, n.p. 1464]. H+ 6461. U 509. Collijn nr 20. Sygnatura 33:62.
44. Albertus de Eyb: Margarita poetica. [Basel, n.p. 1485]. H+ 6815. U 33. Collijn nr 87. Sygnatura 32:68.

45. Matthias Farinator: *Lumen animae s. liber moralitatum*. [Strassburg] 1482. H+ 10033. U 545. Collijn nr 66. Sygnatura 34:44.
46. Michael Franciscus de Insulis: *Quodlibet de veritate fraternitatis rosarii seu psalterii Mariae virginis*. S.l.t., post „10 Mercurii” 1476. H+ 7341. U 1040. Collijn nr 81. Sygnatura 35:234.
47. Joannes Gerson: *Tractatus de arte audiendi confessiones et remedia contra recidiva*. [Nürnberg, ca 1470]. H+ 7659. U 589. Collijn nr 8. Sygnatura 35:205.
48. Joannes Gerson: *Tractatus de regulis mandatorum*. Nürnberg, [n. p. 1471]. H+ 7646. U 597. Collijn nr 9. Sygnatura 35:205.
49. Joannes Gerson: *Tractatus de spiritualibus nuptiis*. Nürnberg, 1470. H+ 7715. U 598. Collijn nr 6. Sygnatura 35:205.
50. Joannes Gerson: *Tractatus de trahendis parvulis ad Christum*. Nürnberg, [ca 1470]. H+ 7710. U 599. Collijn nr 7. Sygnatura 35:205.
51. Joannes Gerson: *Tractatus de custodia linguae et corde bene ruminanda*. [Cöln, ca 1471]. H 7685. U 591. Collijn nr 39. Sygnatura 35:166.
52. Joannes Gerson: *De examinatione doctrinarum*. [Nürnberg, n. p. 1474]. H+ 7627. U 592. Collijn nr 31. Sygnatura 33:174.
53. Joannes Gerson: *Opera*. P. 1—3. [Strassburg], 1488. H+ 7622. U 601. Collijn nr 91. Sygnatura 31:101—103.
54. Joannes Gerson: *Trilogium astrologiae*. [Nürnberg, n. p. 1474]. H+ 7711. U 603. Collijn nr 30. Sygnatura 33:174.
55. Gregorius I Magnus s.: *Commentum super cantica canticorum*. [Cöln, n. p. 1473]. H+ 7937. U 629. Collijn nr 18. Sygnatura 35:136.
56. Guillelmus Parisiensis: *De sacramentis. Cur Deus homo. De poenitentia* [Nürnberg, n. p. 1497]. H+ 8316. U 666. Collijn nr 113. Sygnatura 35:203.
57. Guillelmus Parisiensis: *De universo*. [Nürnberg, n. p. 1497]. H+ 8319. U 667. Collijn nr 114. Sygnatura 35:203.
58. Guillelmus Parisiensis: *Opera*. [Nürnberg, n. p. 1497]. H+ 8300. U 668. Collijn nr 112. Sygnatura 35:203.
59. Guillelmus Parisiensis: *Postilla super epistolas et evangelia*. [Reutlingen, 1478]. H+ 8228. U 669. Collijn nr 50. Sygnatura 33:134.
60. Guillelmus Parisiensis: *Postilla super epistolas et evangelia*. [Deventer], 1492. H 8278. U 674. Collijn nr 108. Sygnatura 33:270.
61. Guillelmus Parisiensis: *Rhetorica divina*. [Basel] s. a. H+ 8303. U 678. Collijn nr 101. Sygnatura 35:219.
62. Hieronymus s.: *Epistolae et tractatus*. P. 1. Basel, [1492]. H+ 8561. U 710. Collijn nr 97. Sygnatura 35:218.
63. Hieronymus s.: *Epistolae et tractatus*. P. 2. Basel, 1492. H+ 8561. U 710. Collijn nr 100. Sygnatura 35:219.
64. Hieronymus s.: *Vitae patrum*. [Cöln, ca 1476]. U 713. Collijn nr 49. Sygnatura 33:134.
65. Gotschalculus Hollen: *Praeceptorium divinae legis*. Cöln, 1489. H+ 8768. U 725. Collijn nr 104. Sygnatura 33:183.
66. Innocentius IV: *Apparatus super V libros decretalium*. Strassburg, 1478. H+ 9191. U 744. Collijn nr 51. Sygnatura 35:77.
67. Isidorus Hispalensis s.: *De responsione mundi et de astrorum ordinatione*. Augsburg, 1472. H+ 9302. U 753. Collijn nr 47. Sygnatura 35:206.
68. Isidorus Hispalensis s.: *De summo bono libri tres*. Nürnberg, [ca 1472]. H+ 9282. U 754. Collijn nr 48. Sygnatura 35:206.
69. Isidorus Hispalensis s.: *Etymologiarum libri XX*. Augsburg, 1472. H+ 9273. U 758. Collijn nr 46. Sygnatura 35:206.

70. Joannes Presbyter: De ritu et moribus Indorum. [Strassburg, n. p. 1483]. H+ 9429. U 837. Collijn nr 71. Sygnatura 35:168.
71. Joannes Salisberiensis: Policratus seu Liber de nugis curialium et vestigiis philosophorum. [Bruxelles, ca 1481]. H+ 9430. U 849. Collijn nr 82. Sygnatura 35:137.
72. Petrus Keyerslach: Passio Christi ex quatuor evangelistis. [Cöln] 1490. U 931. Collijn nr 110. Sygnatura 33:270.
73. Carolus Maneken: Epistolae, s. Epistolarum formulae. Reutlingen, 1482. H+ 10665. U 1000. Collijn nr 69. Sygnatura 35:168.
74. Martinus Polonus: Margarita decreti seu tabula Martiniana. [Bologna, n. p. 1483]. H 10836. U 1013. Collijn nr 64. Sygnatura 33:146.
75. Richardus de Mediavilla Quaestiones super 4. libro sententiarum. Venezia [ca 1478]. H+ 10984. U 1305. Collijn nr 89. Sygnatura 35:189.
76. Joannes Nider: Formicarius. [Cöln, ca 1480]. H+ 11830. U 1112. Collijn nr 58. Sygnatura 34:45.
77. Joannes Nider: Praeceptorium legis s. expositio decalogi. Ulm, [n. p. 1480]. H 11785. U 1114. Collijn nr 56. Sygnatura 31:122.
78. Paulus Orosius: Historiarum adversus paganos libri VII. Augsburg, ca 1471. H+ 12101. U 1126. Collijn nr 10. Sygnatura 34:36.
79. Albertus de Padua: Expositio evangeliorum dominicalium et festivalium. Ulm, ca 1480. H+ 574. U 55. Collijn nr 80. Sygnatura 35:234.
80. Nicolaus Panormitanus: Lectura super 4. et 5. decretalium. Nürnberg, 1477. H+ 12332. U 1108. Collijn nr 61. Sygnatura 31:36.
81. Guillelmus Paraldus: Summa de vitiis. [Basel, n. p. 1475]. H+ 12384. U 1136. Collijn nr 43. Sygnatura 33:135.
82. Nicolaus Perottus: Cornucopiae. Venezia, 1492. H 12700. U 1154. Collijn nr 106. Sygnatura 31:86.
83. Petrus Lombardus: Glossa in psalterium. Nürnberg, 1478. H+ 10203. U 1191. Collijn nr 55. Sygnatura 33:64.
84. Reinerus de Pisis: Pantheologia. P. 1. [Basel], s. a. H+ 13014. U 1296. Collijn nr 52. Sygnatura 33:2.
85. Platina: Vitae pontificum. Nürnberg, 1481. H+ 13047. U 1233. Collijn nr 63. Sygnatura 33:146.
86. Prudentius: De septem peccatis mortalibus et de septem virtutibus. [Strassburg, n. p. 1474]. H+ 13437. U 1264. Collijn nr 32. Sygnatura 33:174.
87. Rudimentum noviciorum s. chronicarum et historiarum epitome. Lübeck, 1475. H+ 4996. U 1315. Collijn nr 60. Sygnatura 34:17 — 18.
88. Paulus de Sancta Maria: Scrutinium scripturarum. Mainz, 1478. H 10766. U 1146. Collijn nr 53. Sygnatura 33:142.
89. Hugo de Sancto Victore: Didascalion et alia opera. [Strassburg, n. p. 1475]. H+ 9022. U 738. Collijn nr 45. Sygnatura 33:180.
90. Hugo de Sancto Victore: Soliloquium in modum dialogi. [Strassburg, n. p. 1473]. H+ 9028. U 739. Collijn nr 16. Sygnatura 33:140.
91. Sixtus IV: Bulla confirmationis anni Jubilei [1475]. [Roma, n. a. 29 VIII 1473]. U 1354. Collijn nr 40. Sygnatura 35:166.
92. Sixtus IV: Tractatus de sanguine Christi et de potentia dei. Nürnberg, 1474. H+ 14798. U 1356. Collijn nr 44. Sygnatura 33:180.
93. Thomas Cantipratensis: Eonum universale de proprietatibus apum. [Cöln, ca 1479]. H+ 3644. U 1440. Collijn nr 57. Sygnatura 34:45.

94. Joannes Tortellus: Commentariorum grammaticorum de ortographia dictionum e graecis tractarum opus. Venezia, 1488. H+ 15571. U 1448. Collijn nr 107. Sygnatura 31:86. (marginalia ręką Mikołaja Kopernika).
95. Tractatus de iudeorum et christianorum communione... [Basel, n. p. 1474]. H 9464. U 1450. Collijn nr 34. Sygnatura 33:174.
96. Albertus Trotus Ferrariensis: Tractatus de horis canonicis. De defectibus occurrentibus in missa. [Cöln, ca 1478]. H+ 595. U 35. Collijn nr 59. Sygnatura 34:45.
97. De raptu animae Tundali et de eius visione. [Speier, n. p. 1483]. H 15541. U 1459. Collijn nr 72. Sygnatura 35:168.
98. Joannes de Turrecremata: Contemplationes devotissimae. [Cöln, n. p. 1474]. H+ 15721. U 856. Collijn nr 26. Sygnatura 33:174.
99. Joannes de Turrecremata: Quaestiones evangeliorum tam de tempore quam de sanctis. [Basel, n. p. 1484]. H+ 15714. U 863. Collijn nr 86. Sygnatura 33:119.
100. Valerius Maximus: Factorum dictorumque libri IX. [Strassburg, 1470]. H+ 15773. U 1460. Collijn nr 3. Sygnatura 32:54.
101. Vincentius Bellocensis: Opuscula. Basel, 1481. U 1488. Collijn nr 62. Sygnatura 31:126.
102. Jacobus de Voragine: Legenda aurea s. lombardica historia [Strassburg, ca 1471]. U 775. Collijn nr 5. Sygnatura 35:205.
103. Jacobus de Voragine: Sermones aurei de tempore per totum annum. [Strassburg, n. p. 1473]. U 784. Collijn nr 14. Sygnatura 33:140.
104. Conradus Wimpina: Tractatus de erroribus philosophorum in fide christiana. [Leipzig], 1493. H 16206. U 1511. Collijn nr 111. Sygnatura 33:270.
105. Henricus de Zoemerem: Epitoma in primam partem dialogi G. Ockam. Louvain, 1481. U 690. Collijn nr 76. Sygnatura 35:134.

B r a n i e w o ⁹²⁾:

106. Albertus Magnus, s.: Postilla in evangelium beati Joannis. Coloniae, ca 1471. H 459. ZGAE, 1913, Bd. XVIII, s. 105. Sygnatura Db 413.
107. Bernardinus de Senis s.: Liber de christiana religione per totam quadragagesimam. [Basel, n. p. 1490]. H 2834. ZGAE, 1913, Bd. XVIII, s. 105. Sygnatura Dg 853.

L i p s k ⁹³⁾:

108. Bessarion: Aduersus calumniatores Platonis. Roma, 1469. FAL nr 1. Collijn, s. 27.

T e s t a m e n t ⁹⁴⁾:

109. Pharetra (auctoritates et dicta) doctorum (philosophorum et poetarum continens). OFMBr nr 16.
110. Antoninus (Florentinus s.): Summa (Theologica), P. 4. OFMBr nr 19.
111. Augustinus (Aurelius s.): De civitate Dei, cum commento et registris. OFMBr nr 20.

⁹²⁾ Według informacji ks. dra Jana O bł ą k a oba inkunabuły nie dochowały się w zbiorach diecezjalnych warmińskich do naszych dni.

⁹³⁾ Biblioteka Uniwersytecka.

⁹⁴⁾ Inkunabuły, o których wiadomo tylko z testamentu z dnia 2 I 1498; por. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 57 — 58; Collijn, s. 15 — 18.

112. Summa Hostiensis super 5 libros decretalium. OFMBr nr 23.
 113. Reinerus de Pisis: Pantheologia P. 2. OFMBr nr 25.
 114—117. [Biblia cum postillis Nicolai de Lyra]. P. 1—4. Kartuzy nr 1—4. Collijn, s. 25.
 118—121. [Biblia latina cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis] P. 1—4. KFr nr 1—4⁹⁵⁾. Collijn, s. 26.
 122—124. Chronica Hungarorum. (Rolewinck Werner): Fasciculus temporum. Theodor Siculus. CML nr 5.

REKOPISY LUB INKUNABUŁY⁹⁶⁾

1. Arnsfeld, OFM: Super libros Sapientiae per modum sermonum et lectionum. P. 1, cum sermonibus ad clerum et aliis multis tractatulis cum registris. OFMBr nr 13.
2. Toż: P. 2 et 11 homiliae b. Gregorii, item liber officiorum b. Ambrosii et de sacramentis... OFMBr nr 14.
3. Toż: P. 3 et sermones defunctorum cum aliis. OFMBr nr 15.
- 4—6. Thomas de Aquino s.: Super libros sententiarum, P. 1—3. Kartuzy nr 5—7.
7. Thomas de Aquino s.: Scripta super 4 libros sententiarum ad Hannibaldum, et conflatus Francisci Maronis super sententias. Kartuzy, nr 8.
8. Thomas de Aquino s.: Opuscula 72, cum legenda et canonisatione eiusdem. Kartuzy nr 9.
9. Missale. KFr.; Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 55.
10. Missale. Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 59: legat dla dominikanów przy kościele św. Pawła w Lipsku.
11. Missale. Collijn, s. 26: według inwentarza fary braniewskiej.

Powyższe zestawienie ustala 170 rękopisów i inkunabułów będących ongiś w posiadaniu Tomasza Wenera. Było ich na pewno więcej, skoro prawo do wyboru potrzebnych książek przyznał spadkodawca franciszkanom lipskim, Tidemanowi Gizemu, a książki nikomu specjalnie nie zapisane polecił podzielić w połowie między różne instytucje kościelne warmińskie, tym samym bardzo ułatwiając i tak nieuchronne rozproszenie zbiorów⁹⁷⁾.

Zebranie w wieku XV tak wspaniałej biblioteki stawia Tomasza Wenera jako najwybitniejszego bibliofila warmińskiego w rzędzie zasłużonych dla nauki światowej. Z księgozbioru wenerowskiego korzystał także Mikołaj Kopernik, czego dowodem są odręczne zapiski na traktacie gramatyczno-ortograficznym Jana Tortellusa⁹⁸⁾. A to usprawiedliwia zebranie rozproszonych w obojętnej i częściowo trudno dostępnej literaturze informacji dla przyswojenia ich polskiej historiografii warmińskiej.

⁹⁵⁾ Skrót oznaczający legaty dla katedry warmińskiej we Fromborku oraz numer bieżący.

⁹⁶⁾ Kodeksy znane z niedokładnych określeń testamentu itp.

⁹⁷⁾ Pbl, 1885, Bd. XVII, s. 58—59 Collijn, s. 14—19.

⁹⁸⁾ Por. wyżej w wykazie inkunabułów upsalskich, pod poz. 94.